

Kosáry Domokos: A Kárpát-Európa kutatás a Teleki Intézetben

1986. május 15.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27015>

Hangfájl: 112_113.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

Lipták Dorottya: Engedjék meg, hogy majd itt rendhagyó helyszínünkön tehát a bölcsészkaron köszöntsem önöket a JATE Klub Történész köre nevében. Mindenekelőtt tisztelettel köszöntöm Kosáry Domokos akadémikust, aki volt olyan szíves és elfogadta a meghívásunkat, amit ezúton is nagyon köszönök.

[00:00:20](#)

Hát Kosáry Domokost azt hiszem nem kell bemutatnom önöknek. A magyar tudományos élet kiemelkedő személyiségét üdvözölhetjük itt a körünkben, a nemzetközi hírű tudóst, a magyar történészek nemzeti bizottságának elnökét. Éppen ezért meg sem kísérem itt most, hogy akár nagy vonalakban a nagy ívű életpályája, tudományos életpálya főbb állomásairól szót ejtsek. Hadd álljon most itt csak két dátum egymás mellett. Az egyik 1934, amikor is még az egyetemi hallgató Kosáry Domokos publikálta első írását, *Neue Wege der ungarischen Geschichtsforschung* címen. És a másik dátum az szinte tegnapelőtti, 1986 áprilisa, amikor is Akadémián, Tudományos Akadémián tartotta meg székfoglaló előadását a 17-18. századi kis államok történetéről, európai kisállamok történetéről.

[00:01:27](#)

Ma délután fordítsuk a figyelmünket inkább az 1930-as évek legvégére, illetve az 1940-es évtizedre, amikor is a fiatal tudós néhány Eötvös kollégiumbeli társával elhatározta, hogy kidolgozza előítéletektől mentesen a Duna medence belüli népek összehasonlító történeti kutatásának fő elveit. Tisztázza a Kárpát Európa régió országainak hasonló, azonos és eltérő vonásait és megpróbálja elhelyezni ezt a régiót az európai civilizáció fejlődésének történetén belül.

[00:02:10](#)

1940-ben létrejött Hajnali István pártfogó támogatásával a Kárpáteurópa Kör, majd 1941 decemberében határozat született a Teleki Intézet felállításáról, melynek egyik tagintézeteként működését megkezdte a Történettudományi Intézet Deér József igazgatásával és melynek osztályigazgatója Kosáry Domokos lett. Kedves Professzor úr mellőzve minden formaságot és további ceremóniát, megkérem, hogy ezekről az évekről beszéljen nekünk.

[00:02:45](#)

Kosáry Domokos: Kedves barátaim, először is szeretném javasolni, hogy aki teheti jöjjön előbbre, mert a hangom egy kicsit gyenge, mikrofon nincs, nem fogják hallani ott hátul. Ha nem akarják hallani, nem muszáj. Itt elől van hely. Megpróbálom utolérni magukat.

[00:03:19](#)

Először is szeretném megköszönni ezt a meghívást, amely egyszerre, ha jól emlékszem három helyről érkezett. Nagy nehezen sikerült egyeztetni, és sajnálom, hogy csak ilyen hosszú idő után sikerült ez az egyeztetés. Ez az én hibám, mert sajátos módon ez egy kis ország, mint azt napról napra ismételni szoktuk, de hogyha az ember mindenüvé elmegy ahová hívják, és ahova nagyon szívesen megy el, akkor nagyon kevésre maradna ideje, úgyhogy én elhatároztam, hogy évente két alkalommal csinálok ilyen kirándulást, és most véletlenül és örömemre Szeged.

[00:04:03](#)

És ezt annyival is szívesebben teszem, mert nagyon helytelen volna, hogyha egy olyan struktúrája alakulna ki a magyar történettudománynak, hogy a Történettudományi Bizottság élén az elnökkel fönt trónol a hetedik mennyországban és a se a fiatalokkal se a vidékkel nincs semmi érintkezés se.

[00:04:32](#)

Hát ez egyike azoknak a rossz hagyományoknak – mert voltak ilyen hagyományok – ezeknek az egyike azoknak a rossz hagyományoknak, amivel feltétlenül szakítanunk kell. Valamennyien – idősebbek és fiatalok egyaránt – nemcsak egyazon nemzetnek, hanem egyazon szakmának is egyazon társadalmi szolgálatnak vagyunk a munkásai, és hogyha egymással nem érintkezünk és egymással nem értünk szót, akkor magunkra vessünk, hogy rosszul végezzük a dolgunkat. És mivel nem várható, hogy a szegedi fiatalok ugye tömegesen forogjanak Pesten az akadémián, hát én jöttem el inkább.

[00:05:11](#)

Azt az óhajt közölték velem, hogy erről a bizonyos intézeti úgynevezett Kárpát európai kutatásról próbáljak önöknek néhány szót szólni. Előre bocsátom, hogy ezt a kifejezést, amit annak idején használtuk azért, mert úgy gondoltuk, hogy a kelet az mindig valamihez mérten kelet, végső fokon Japán számunkra keletre, esetleg mások számára nyugat. És ezért geográfiailag valahogy fixálni akartuk a helyet, használtuk egy darabig, aztán valahogy nem vált be. El is hagytuk, nem, nem használjuk már. Azt mondjuk inkább, hogy Kelet-Közép-Európa mások szerint Közép-Kelet-Európa. Ez a nyelvtani vita. Erre van is egy kérdés azt hiszem. Ez a nyelvtani vita nem sokra vezet. Én szerintem Kelet-Közép-Európa, mert azt jelenti, hogy valami, ami Közép-Európától keletre van. A Közép-Kelet-Európa szerintem valahol, mit tudom én, Kelet-Európa közepében, tehát mondjuk az Urál hegységnél, vagy hol, de mindegy.

[00:06:22](#)

A másik, amit előre szeretném bocsátani az az, hogy hát én ennek a történetét tulajdonképpen már elmondtam egy interjúban, amit annak idején pár évvel ezelőtt a Valóságban¹ meg azt hiszem, újra nyomva a Látóhatáron megjelent, de nem akarom azt mind elmondani itt újra, csak főbb vonásokban. Nem is óhajtok túl sokat beszélni, mert vannak kérdések és talán még lesznek is. Nyugodtan vessenek föl kérdéseket, ha tudok rá válaszolni, válaszolok, ha nem, akkor megmondom, nem tudok rá válaszolni.

[00:06:57](#)

Hát az első problémám az, ami hát természetesen fölmerül, hogy miért olyan érdekes ez a 40-50 évvel ezelőtti kezdeményezés? Régen volt, más viszonyok között. Jobbat is ki tudnék találni és hogyha máma fognánk ennek a kérdésnek megoldásához talán tovább is jutnánk velük, ha neki fognánk. És nem is szeretnék abban a színben feltűnni, hogy én ezt az egykori vállalkozást újra előtérbe hoznám vagy eltúloznám a jelentőségét. De az kétségtelen, ha jobban meggondoljuk, hogy mindannyian és mindenkor különböző időtartamú folyamatok, történeti folyamatok között élünk. Vannak rövid folyamatok, vannak hosszabbak. Hát az a tény, hogy itt Európának ezen a vidékén többféle ismerv él egymás mellett, egymás fölött, egymással összekeverve. Ez kérem szépen egy végeláthatatlanul hosszú folyamat, és ez 40-50 évvel ezelőtt éppúgy aktuális volt, mint ma.

[00:08:10](#)

Tulajdonképpen, más társadalmi formációban, más viszonyok között, más nemzetközi rendszerben, de bizonyos alapkérdések, amelyekkel önök találják szembe magukat nap mint nap és fogják a jövőben is, nemcsak mint szakemberek, hanem mint állampolgárok és emberek. Bizonyos ilyen [...] hosszú lejárátú kérdések azoknak se baj is, mint akkor. Ezért lehet talán valami tanulság abból, ha én ezekről mégis beszélek, mert ha leszámítjuk azt, hogy mit láttunk mi, vagy mit láttunk jól, vagy mit láttunk rosszul, persze leszámítjuk, maradnak ezek az alapkérdések is. Ezekre nyilván maguknak is választ kell keresni.

[00:08:59](#)

Ez tulajdonképpen egy olyan fajta irányzat féle volt a magyar történetírásban, amely a negyvenes években bontakozott ki. Volt egy intézmény is hozzá, ez a Történettudományi Intézet a mai Akadémiai Intézet közvetlen elődje, '49-ben szervezték át. Volt egy francia folyóiratunk is, amely ezt az irányzatot képviselte. Úgy hívták, hogy Revue d'histoire comparée, tehát Összehasonlító Történelmi Szemle. Volt egy ennek egy francia nyelvű könyvsorozata, egy magyar könyvsorozatunk is.

¹ „Kárpát-Európa”-kutatás a Teleki Intézetben. (Interjú). - Valóság, 1983. (26. évf.) 9. sz. 32-41. p.

[00:09:41](#)

És lényegében véve, ha egy mondatban akarnám a törekvés lényegét kifejezni, az volt, hogy nem a történelmet kell nacionalista szempontból megírni, hanem a nacionalizmus történeti szempont. Az is célunk volt, hogy kimutassuk e népek fejlődésének párhuzamos vonásait, hasonlóságait, esetleg együttműködésük formájukat, esetleges konfliktusaikban, mint a haragvó testvérek vagy rokonok. Gyűlölködő rokonok időnként végtelen hasonlítottak egymásra gesztusokban.

[00:10:21](#)

És arra is törekedtünk, hogy elősegítsük a szomszédos népek hasonló gondolkozású történészeivel való együttműködést, mert azért más országokban is akadtak hasonló tendenciák, kisebb vagy nagyobb mértékben. De ennek természetesen előfeltétele volt. Először saját magunkat kellett egy kicsit rendbe szedni, tehát a saját gondolkozásunkat kellett hozzá igazítani ehhez a képhez, mert én '23 és '31 között végeztem a gimnáziumot. Hát gondolhatják, hogy nem a kelet-közép-európai népek összehasonlító történetének méltányos szellemében neveltek bennünket, egyikünket sem.

[00:11:07](#)

Amikor mi ezzel fölléptünk, akkor eleinte konzervatív nacionalista részről, hát bírálta bennünket. Azzal, hogy ez egy veszélyes illúzió, amit mi csinálunk, mert az üres térbe nyújtjuk ki a jobb kezünket. Senki nem fogja elfogadni. Ez egy egyoldalú leszerelés. Mialatt mások nem szerelnék le, mi korlátozzuk és bíráljuk a nacionalizmust, mások fokozzák. Hát igen. Ennek ellenére meg vagyok győződve, hogy nekünk volt igazunk és neves konzervatív bírálóknak már csak azért se. Már csak azért is, mert nekünk nem az volt a célunk, hogy ennek az elképzelésnek a segítségével újjá rendezzük a Duna-medencét. Ez egy politikai tervezés cél.

[00:12:05](#)

Arra igyekeztünk, hogy egy szemléletmódot alakítsunk át. Tehát, hogy fölismerjük a saját helyzetünket, lehetőségeinket, korlátainkat. Mit lehet? Mit nem lehet? Mi az ostobaság? Rengeteg ostobaság volt.

[00:12:19](#)

Hát aztán utólag a felszabadulás után, akkor kiderült, hogy hát mégse volt olyan rossz vállalkozás, akkor is nagyon jó visszhangja is lett, nemzetközi visszhangja még a szomszéd országokban is. Egészen addig, míg 1949-ben nem került előtérbe egy olyan irányzat, amely azt mondta – ismerős érvek – ez egy veszélyes illúzió, mert a dunai népek együttműködésének hirdetése az kozmopolitizmus. Hát ez volt az az időszak, amikor a [...] kicicomázta magát ilyen romantikus nacionalista frázisokkal.

[00:13:00](#)

Továbbá ők is ezt képzeltek, hogy itt valami politikai elképzelésről van szó, ami pedig, tekintettel arra, hogy itt a dunai népek összefogása állhat emögött, mondták, tehát egy új Dunai konföderációs terv – az életveszélyes –, mert a Szovjetunió politikájába ütközik. Hát ezzel mi is tisztában voltunk, hogy a Szovjetunió politikájának nem az a célja, hogy Dunai konföderációt hozzon létre, ez egy múlt századi elképzelés volt.

[00:13:30](#)

Nota bene 1947-ben Párizsban egy előadásban, amit az ottani külügyi intézetben tartottam, meg is jelent nyomtatásban, elő is adtam ezt, hogy nem ez a célom, és hogy ez beleütközik a nemzetközi rendszerünk bizonyos alapfeltételeibe, beleütköznek. Nem ez a célunk, hanem az egymás mellett élés és az együttélés problémáinak történeti perspektívából való vizsgálata. Hát, ennek ellenére minket, hát ugye ezt az egész vállalkozást '49-ben elsöpörték az előbb említett irányzat képviselői, akik ezt gyanakvással nézték ezt a vállalkozást meg antipátiával, azt is meg kellene említenem, az antipátia kölcsönös volt. Bár ők voltak akkor az erősebbek.

[00:14:24](#)

Az a benyomásom, hogy mi még '53-ban még '53-'54-ben a századot kibővített szerkesztői bizottsági ülésének vitáján a Sztálin halála után következő időszakban, még akkor is kérem szépen erre külön kitértek, mint egy veszélyes kozmopolita kezdeményezésre, és elkezdtek fejemre idézni megint, ugye mintha én találtam volna ki ebben a konföderációt. Még idéztek cikkeket is, sajnos hamisan. Úgyhogy nem volt nehéz ezt a kérdést, hát visszaverni azt a támadást.

[00:15:01](#)

De most mintha az utóbbi évtizedben vagy másfél évtizedben mégiscsak rendbe jött volna ez a szakma valamennyire. Hát nem képviseljük így ugyanazt, nem valljuk ugyanazokat a nézeteket, szakmai nézeteket minden kérdésben, isten mentsen meg ettől. Legyenek viták, vélemények, véleménykülönbségek. Elég, hogyha a közös munka és a közös szolgálat lényegében, a közös elvek, szakmai elvi alapok lényegében egyetértünk. Na, most tehát, mégiscsak objektívebben lehet erről beszélni.

[00:15:37](#)

Hadd kezdjem ott akkor, hogy ez az ötlet a '30-as évek közepén indult. Talán úgy, hogy ugye én Szegfű tanítványa voltam, aki akkor már Hitlerrel erősen szembefordult és amikor jeleztem neki, hogy inkább Franciaországban meg Angliába szeretnék menni ösztöndíjra, akkor ezt melegen pártolta. Azt mondta nekem '36 őszén: „*Igen helyes, menjél Párizsba. Nézd meg, mi van ott.*” Ő nem járt Párizsban. Régi magyar történészek nem mentek Párizsba. Kitűnő színvonalat képviseltek, de nagyon erősen kötődtek a régi német és osztrák iskolákhoz. „*Menj Párizsba, Angliába, ha kedved van. Keress új kontaktusokat, mert ugye Németországban*

gengszterek kerültek uralomra, ezt a kapcsolatot nekünk meg kell szakítani. Nézd meg, mi van Franciaországban, ott még a baloldal sem mindig romboló.”

[00:16:43](#)

Hát ez már egy konzervatív történésztől nagy szó. Így kerültem '36-ban Párizsba, Abban az évben, amikor Marc Bloch az Annales-iskola megalapítója és az Annales című folyóirat megalapítója, formális iskola, ma is vezető iskolája a francia történetírásnak.

[00:17:03](#)

Marc Bloch megkezdte működését a Sorbonne-on. Másik társat, [...] az Annales iskolába viszi el szerkeszteni, a Kollégium Fransz (Collège de France) tanára volt már akkor. Hát ők valami egészen új perspektívát nyitottak meg, elsősorban a feudális kori gazdaság és társadalomtörténet előtt. Hát először is azzal, hogy ők a történelmet totálisnak fogták fel, tehát olyannak, amiben minden beletartozik, nem csak politika meg csaták meg dinasztiák, hanem az egész összes. Másodszor abban, hogy arra mutattak rá, hogy nem lehet a mai állami határok szerint visszamenőleg nézni kizárólag a történelmet, mert hiszen hányféle régió volt a régi Franciaországban, meg hányféle hasonlóság van, mondjuk a mai Nyugat-Németország meg Franciaország között. Na most ezt a... ezeket a különbségeket és hasonlóságokat úgy akarták vizsgálni, hogy bevezették az összehasonlító módszer fogalmát *histoire comparée* fogalmát, amelyet egyébként már előttük a belga Henri Pirenne kezdte. '23-ban járunk a brüsszeli történész kongresszuson.

[00:18:14](#)

Na, most, ez mind egy nyugat-európai történész számára is nagyon érdekes volt, de én ebben próbáltam megtalálni azt az ötletet, aminek segítségével mi előbbre juthatunk a saját kérdéseinkben. Mert ha itt él egy sor kis nép különböző nyelveken különböző etnikumokkal, egymással konfliktusokban, az egyik nagyobb fölényben van a másikkal szemben, mint a másik, attól függ, hogy melyiket hallgatjuk meg és kinek a könyveit olvassuk, hát nem volna indokoltak ezeket összehasonlító módszerrel megközelíteni? Lényegesen indokoltnak gondoltam, mint a különböző ilyen nacionalista is, hogy megközelítések, amiket egyes országok ügyesen, mások országok igen ügyetlenül prezentáltak a nyugati közönségnek. Meg kell mondanom ugye, hogy mi nem tartoztunk az ügyesek közé, de az ügyetleneknek az élén haladtunk.

[00:19:17](#)

Részben azért, mert nem gondoskodtunk a megfelelő szakmai kapcsolatokról, részben azért, mert nem voltak jók, mert elkészített, jól fordított dolgok. Főleg azért, mert egy olyan indokolatlan, számonkérő magabiztosság nyilatkozott meg ezekben a magyar nemzeti álláspontokban, ami nem volt exportképes. Nem volt exportképes, de nem hallgatták meg. Nos, én nem azt mondom, hogy ez igazságos volt. Még csak azt sem mondom, hogy ez igazságos volt, hogy a mondjuk a cseheknek, románoknak kitűnő sajtójuk volt Párizsban vagy a [...] és

nem csak azért, mert ki mit érdemelt, hát majdnem ettől függetlenül is. De ez nem volt exportképes, tulajdonképpen egyik változatban sem. Ezek mind ellentmondtak egymásnak és ellentmondtak az összeurópai történetnek.

[00:20:12](#)

Hát akkor minden nacionalizmus rossz? Vagy vannak jó nacionalizmusok és rossz nacionalizmusok és nekünk az a pechünk, hogy az utóbbihoz tartozunk? Ezt már Londonban mondtam egyszer Seton-Watson professzornak, következő állomásunk a Londoni Egyetemen, ahol a nemzetközi viszonyok tanulmányozását volt alkalmam folytatni az ő szemináriumában. Tudják, hogy ő volt egyike azoknak az angol szakértőknek, akik az első világháború vége felé, hát a régi Magyarország elleni nagy propaganda akcióknak főszereplői voltak.

[00:20:54](#)

Meg is kérdezték tőlem, hogy mit keresek én nála, hogy ugye én nem vagyok népszerű Magyarországon? Ez már pár hónappal utána volt a dolognak, amikor már láttam ilyet, van itt egy magyar, aki nem viszi el az esernyőt, meg rendesen ül. Szóval a [...] kellett 3-4 hónap, míg megszoknak valamit.

[00:21:14](#)

Megkérdezte, hogy én mit keresek nála? De ugye én nem vagyok népszerű Magyarországon? Kérem professzor, enyhén szólva, nem. Szóval akkor miért jött hozzám? Azért jöttem, mert arra tanítottak, hogy a történésznek a kérdés minden oldalát meg kell néznie. Ezt az oldalát is. És azt mondja, hogy akkor mi a véleménye? Hát ez már meredekebb kérdés volt, és azt mondtam, hát kérem, én elolvastam az ön műveit, azt is, amit, ami éles bírálatunkra jó hír. Azt kell mondanom, nagyon sok mindenben igaza van. Csak egy van, amit én nem tartok elég igazságosnak. Ön szerint vannak jó nemzetek, eleve jók és vannak rossz nemzetek, eleve rosszak, mert engem ez egy kissé zavar, mert én az utóbbi osztályba vagyok.

[00:22:09](#)

Erre először szigorúan rám nézett. Egy nagyon konok, makacs öreg skót öreg [...]. Aztán elmosolyodott és azt mondta, *„fiatalember, ha maga járt volna a század elején Magyarországon, mint én, ha maga találkozott volna azokkal a politikusokkal, mint én, maga hallotta volna azokat az uralmi igényeket és ostoba hazugságokat, amiket én, maga sokkal jobban megutálta volna Magyarországot, mert maga sokkal temperamentumosabb, mint én vagyok.”*

[00:22:42](#)

Ennyit mindenesetre nyilvánvaló volt ugye, hogy a mi hagyományos és nemcsak a két háború közti irredenta vagy revizionista nacionalizmus, a hagyományos nacionalizmusunk sem

exportképes. A régi, evvel nem megyünk semmire ezt, erre kár pénzt, időt, energiát, könyvet, bármit költeni.

[00:23:03](#)

Ellenben, ha mi megpróbálunk egy regionális változatot, megpróbálunk összehasonlító módszert alkalmazva olyan vonásokra rámutatni, amelyből kiderül, hogy tulajdonképpen mindegyik nacionalizmus rossz, vagy mindegyik nemzet jó. Tehát egy olyan képet adni, ami az összeurópaiba már-már beleilleszthető, akkor ez talán exportképes lesz, mert ez volt a tanulság, amit haza lehetett hozni.

[00:23:34](#)

Akkor jött, ugye '39-ben tértem haza a háború kitörésekor (előtt valamivel), és akkor volt Eötvös kollégistákból megalakítottuk egy ilyen önképzőkört. Mivel a háború már folyt és gyülekezési tilalom volt, ezért Domanovszky Sándort, aki a Történelmi Társulat ügyvezető alelnöke volt, akkor megkértem, engedje meg, hogy mint kis önálló, kis buzgó fiatal csoport működhessünk a Társulat égisze alatt. Ezt Domanovszky meg is engedte, hozzájárult. Az összekötő szerepet vitte Hajnal István és a tanár elnök, valamint legyen egy idősebb nemzedék képviselői is, az volt Török Pál, aki az Akadémia könyvtárosa volt, és Szegfű régi jó barátja.

[00:24:28](#)

Na, akkor mi csináltunk egy ilyen önképzőkört, összegyűltünk, üléseket tartottunk. Ezek voltak az úgynevezett kárpát-európai összejövetelek. Na, most ennek az volt az alapja, hogy a barátaink között voltak olyanok, akik ismerték kitűnően a szerbhorvátot, a román nyelvet és irodalmat, a szlovák, cseh nyelveket, a lengyelt. Szóval egész kis Kelet-Közép-Európát tudtunk a magunk kis Brémiumában összehozni és ezek beszámoltak az újabb eredményekről, a kérdésekről és kezdtük az összehasonlító vizsgálatot.

[00:25:02](#)

Tehát egy *team*, egy kis munkacsoport alakult ki. És ez volt az a munkacsoport, amely lényegében később bevonult a Teleki Intézetbe, a Történettudományi Intézetbe. Lipták Dorottya említette, hogy '41 végén alakult meg, és mód volt arra, hogy ennek a munkacsoportnak, legalábbis egy nagy részét oda bevigyük. Engem oda fölkertek, mint aki azzal a feladattal, hogy alakítsam ki az új intézmény programját, és belső szerkezetét, és ezt úgy alakítottam ki, hogy mindegyik szomszéd ország kapott egy vagy két referenst, aki köteles volt az illető nyelvet, történelmet teljesen jól tudni, figyelemmel kísérni az irodalmat, arról beszámolni, tájékoztatni bennünket, reflektálni ismertetések és recenziók és cikkek formájában a francia [...]. Tehát mi fel tudtuk ölelni egész Kelet-Közép-Európát.

[00:26:14](#)

Hát ez sajnos már a háború alatt volt, de annyiban meg lehetett oldani, hogy ez a régi magyar politikai és társadalmi struktúra legalábbis 1944-ig, ez félelmetesen elavult volt, de ugyanakkor üreges is belül, szóval nem egy keményen szeletelt monolit valami, üreges belül. Egy ilyen intézményben nyugodtan lehetett létezni anélkül, hogy különösebben molesztáltak volna minket. Sőt meg kell mondanom, hogy amikor engem oda kineveztek, akkor el kellett mennem az összintézeti elnökhöz, összes tagintézethez, a történettudománynak csak egy volt. Ez Hóman Bálint volt, történész, akkor kultuszminiszter, és én kerek perccel ezekkel a szavakkal elmondtam neki, hogy én csak akkor tudom ezt a pozíciót vállalni és a barátaim is csak akkor vállalhatják, ha semmi olyanra nem köteleznek bennünket, ami bennünket a Hitlerék oldalán kompromittálhat, mert előtte mi gazembernek tartjuk és mert amúgy is elvesztjük a háborút. Ez volt kérem '41 decemberében. Meg kell mondanom, hogy azt vártam, hogy ordítva kirúg, hát nem tette. Tudomásul vette és hagyott minket létezni.

[00:27:43](#)

Bizonyos fokig segítségünkre volt az is a háborús viszonyokat illetően, hogy a mi Franciaországgal nem álltunk háborúban. Később sem, és a Presses Universitaires, francia Egyetemi Nyomda boldogan vette, hogy van egy magyar intézmény, amely vele kooperálni és szerződni akar. A párizsi Magyar Intézet igazgatója, Rajk István volt Eötvös kollégista segítségével megcsináltuk a szerződést, úgyhogy a mi kiadványaink a Presses Universitaires francia jelzésével jelentek meg végig 1943-48-ig.

[00:28:22](#)

Tovább, mint tudják, Magyarországon volt egy csomó francia hadifogoly, hát úgy értem, azok, akik német hadifogolytáborból átmenekült ilyen „évadés”. Ezek közül még jó néhányat szerződtettünk, úgyhogy valószínűleg francia, igazi francia szerkesztőségünk volt. Az egyik Jean Boussagol, meg is írta az emlékiratait. Volt olyan, aki cikkírónk többször szerepel a folyóiratban, aki aztán a beszercebényai szlovák felkelésben a németek ellen harcolva esett el '44-ben.

[00:28:57](#)

A munkatársaink között, hát megemlíthetném Hadrovics László nevét, ismert szakember ugye délszláv kérdésekben, akadémikus volt. Gáldi László már meghalt, a román specialistánk volt. I. Tóth Zoltán, akinek a könyve itt jelent meg a [...] kiadásában, román specialistánk. Benda Kálmán, ő volt a mellettem a [...] az egyik vezetője.

[00:29:29](#)

Cikkek egész sorát adtuk ki. '43-ban indult ez a lap és az évi bibliográfiát egész Kelet-Közép-Európára hoztuk és azt hiszem, ez volt az egyetlen olyan folyóirat egész Európában akkor, majd

kivéve talán Angliát, ahol Lengyelország még, mint állam létezett, volt ilyen cím, hogy Lengyelország, amelyben a külföldön Lengyelországban megjelent... [hang kimaradás]

[00:29:59](#)

[folytatódik a felvétel] ... a legelső munkánkat. Különböző semleges országokban voltak segítőtársaim. Egykori évfolyamtársam kollégiumban és jó barátom Réczei János, nemzetközi hírű nyelvész, aki később a Columbia egyetem tanára lett Amerikában. Ő akkor a Svédországban, a Stockholmi Magyar Intézet igazgatója volt. Hát ő tőle kaptuk láda számra az angol, amerikai, szovjet könyveket.

[00:30:33](#)

Azután mód nyílt arra, hogy Svájcba, Spanyolországba és Törökországba küldünk ki ösztöndíj címén olyan volt kollégistákat, akik szintén hasonló módon segítségünkre voltak. 1944-ben második kötetünk látott napvilágot. Ebben próbáltam én *A hatalmi egyensúly kérdése és a dunai táj*² címen nemzetközi helyzetünket definiálni és [...] igen németbarát könyvét bíraltam meg azzal, hogy most már hagyjunk föl azzal, hogy versenyt futunk a németek kegyeiért. Megjelent Századokban is, úgyhogy el lehet olvasni.

[00:31:22](#)

Hát ebből talán érthető, hogy a felszabadulás után az Intézet az gyakorlatilag sértetlenül folytatódott. Itt most nem az „összintézetre” gondolok, mert ott voltak változások. Az Erdélyi Tudományos Intézet persze megszűnt, de maga a Történettudományi Intézet az pár évre egy nagyon fontos centrummá változott, és ha az UNESCO főigazgatója [...] jött Magyarországra, akkor először hozzánk jött és aztán a külügyminisztériumba.

[00:31:51](#)

Nagyon, nagyon korán a legnagyobb erőfeszítéseket csináltuk amiatt, annak érdekében, hogy a szomszédos országok történészeivel megkeressük és megtaláljuk a jó kapcsolatot. Voltak már korábban ilyenek a háború előtt. Hát a legelső nemzetközi kongresszuson, amin részt vettem, az Zürichben volt 1938-ban és ott kérem két delegáció vonult fel, Brătianu vezetésével a román és Domanovszky Sándor vezetésével a magyar. Állandó csatározások folytak. Ha a magyarok szóval tartottak egy előadást, mindig akadt egy román, aki fölállt és lepocskondiázta és fordítva. Ha a románok kezdtek beszélni, fölállt egy magyar és jól leszidta. Hát ez nem tetszett nekem ez a kis közjáték, mindenki nevetett rajtunk, nem csak rajtunk, a románokon is. Ellenben találkoztam ott egy Oțetea nevű román, Andrei Oțetea nevű román történésszel, aki ugyanakkor, amikor én Pesten voltam a Történettudomány Intézet igazgatója, ő a bukarestinek

² Kosáry, Domokos (1983) Két írás, négy évtized. Történelmi Szemle, 26 (3-4). pp. 464-509.

<https://real.mtak.hu/210120/>

Az Összehasonlító történelem néhány problémája (1943) és A hatalmi egyensúly elve és a dunai táj (1944) c. cikkek újraközlése.

volt egy darabig, ugye '56-ig, és azt a szokást vezettük be, hogyha a románok szemtelenkedtek a magyarokkal, akkor ő jött hozzám bocsánatot kérni. Ha magyarok hepciáskodtak a románokkal, akkor én mentem hozzá bocsánatot kérni, mert hogy egy régi barátság volt, ő vele nagyon jó kapcsolataink voltak, de mindenesetre ezt fel kellett újítani, ki kellett bővíteni.

[00:33:26](#)

1945-ben a Lövőben közzé tettünk egy fölhívást, ennek egy út van a [...]. Az a címe, hogy *L'histoire et le rapprochement danubien. – A történelem és a dunai közeledés*³. Ezek tartalmazták, ez az írás tartalmazta a javaslatainkat. Elvi bevezetés után, amelyet én fogalmaztam és amelyben bizonyos alapnézetek le voltak szögezve, jöttek a konkrét propozíciók. Az alapelvek közé tartozott, már csak franciára kapásból próbálunk fordítani, ugye. Célunk az, hogy minden oldalról bizonyos régi előítéletektől megszabaduljunk, amelyek még a történetírást is befolyásolták és ezért el kell össze az összehasonlító módszert elfogadva néhány alapvető elvet kell elfogadnunk.

[00:34:27](#)

Semmiképpen nem szükséges az, hogy minden érdekelt nemzet minden egyes történészre bizonyos közös problémákon teljesen egyetértsen. Erre semmi szükség, de semmi nem gátolja meg ugyanezeket a történészeket abban, hogy a történelem előtt minden dunai nép egyenlő, hogy nincsenek köztük felsőbbrendű és alsóbbrendű népek, amelyek erre rendeltettek, mint ahogy nincsenek is természettől fogva jó vagy rossz népek és nincsenek olyan népek, amelyek arra születtek, hogy elnyomók vagy elnyomottak legyenek. Minden nemzetnek meg kell szabadulnia imperialista, nacionalista, sovinszta tendenciától, amely mások elnyomására irányul. Függetlenül attól, hogy ez a hatalmi ambíció 1000 éves, 500 éves, vagy csak 50 éves történeti jogokra hivatkoztak.

[00:35:37](#)

Csak elmondom, hogy mi ebben jó példával akarunk elöl járni és akkor jönnek a konkrét javaslatok, hogy milyen kiadványcserét javasolunk, kutatócserét, fiatalokat küldenének le, fiatalok jöjjenek ide, közös kiad... közös vállalkozásokat, közös kutatásokat, a tankönyvek kölcsönös revidálását. Őszintén szólva, most így átnézem ezeket a gyakorlati javaslatokat már ha megszorogatnának, nem tudnék ennél többet kitalálni, futtatni.

[00:36:11](#)

Nem is volt eredménytelen és akár hiszik akár nem, a legjobb visszhangot a románoktól kaptuk akkor. Hát ez még ugye az első része volt. Én elhoztam itt egy levelet, amit Balázs Béla egy történész, aki akkor az Intézet munkatársa volt, írt hozzám. Akit 1945 nyarán már Romániába küldtünk, és azt mondja, hogy már eljutottam a legmagasabb helyekig, tárgyaltam Vlădescu-

³ L'histoire et le rapprochement danubien. Propositions de l'Institut Teleki. - Revue d'histoire comparée, 1945. Tom. III. 211-216. p.

Răcoasa nemzetiségügyi miniszterrel. Azután Makován(?) propagandaügyi államtitkárral, Constantin Agiu miniszterrel, a kultuszminisztérium külügyi osztályával, vezetőjével, Dimitrie Gusti professzorral. S mind örömmel üdvözlö a kedves kezdeményezésünket. Az [...]nek igen nagy visszhangja van. Mind a fővárosi mind a vidéki sajtóban cikkek jelentek meg, amelyek ismertették az Intézet tevékenységét, jövő terveit, és mindezeket a dolgokat, amiről beszéltünk, tudóscsere, román munkatársak, közös kérvények stb. stb. Megvannak a kapcsolatok a román tudományos intézetekkel.

[00:37:34](#)

Hozzátehetem, hogy több, tehát román hivatalos delegáció keresett föl minket '46-ban, '47-ben utoljára. És amikor Groza Magyarországon járt, akkor tudvalevőleg nagy híve volt ennek az együttműködésnek, vele személyesen tárgyaltunk erről és messze nagy megértésre találtunk. Sajátos módon ugyanakkor talán ez ennek az egész intézmény működésének nagyon jó visszhangja volt, szerbeknél ugye, hát a lengyeleknél természetesen nem kell magyarázni, nyugaton is. Az egyetlen disszonáns hangot Csehszlovákiából kaptuk, ahol a [...] Prágában külön egy cikket írt arról, hogy a magyar imperializmus újjászületett, ezt a Történettudományi Intézet képviseli.

[00:38:26](#)

Ez volt akkor, amikor a magyarok kitelepítése folyt, amibe egyébként mi nem szóltunk, mármint Intézet nem szóltunk bele. Ez a rossz lelkiismeret hangja volt kérem. Nagyon udvariasan és kimérten és derűs fölényrel válaszoltunk rá levélben is és cikkben is, hogy arra kérjük, hogy majd szíveskedjenek előbb mielőtt nyilatkoznak, megnézni a dolgokat, elolvasni az írásokat. Nagyon szívesen összejönnék személyes találkozásra is. Hát nem jelentkeztek, de az igazság kedvéért hozzáteszem, hogy rövidesen nagyon jó személyes kapcsolatokat is kiépítettünk, elsőnek Macovek(?) [...] professzorral, aki pedig valaha nagy hadakozásokat végzett a magyarok ellen.

[00:39:17](#)

És itt szeretnék arra kitérni, hogy amikor mi ezekkel a problémákkal akár a harmincas, akár a negyvenes években szemben találtuk magunkat, akkor több réteg több álláspont, több rétegű állásponttal kellett számolni. Nyilvánvalóan volt annak idején egy régi magyar nacionalizmus, amely egységes Magyarország. Igaz, hogy nem volt nagyon hatékony, de óriási nagy szava volt és óriási nagy füstje, ámbár idétlen, nagyon idétlen és veszélyes volt. Hát ezt el nyilván elítélendő volt, ez volt a legrégebb. Azután jön, jött a két háború között az az ellenforradalmi revizionista nacionalizmus politika, amely kihasználta a trianoni sokkhatást.

[00:40:15](#)

Hát ezek voltak azok, amiket le kellett választanunk magáról a problémáról. Most volt az, ami azonban a leválasztás után fönnáll. Az egyik az, hogy volt egy tényleges sokkhatás azért a Trianon miatt. Tehát nem állhat a csak a mit tudom én az arisztokrácia tiltakozott vagy ezt már

csak a szomszéd országból átmenekült, menekült főispánok, szolgabírák, nem ez egy a társadalom széles rétegeit különböző okokból mélyen átjáró sokkhatás volt. Ha nem így lett volna, nem ítélték volna el ezt a rendezést annak idején a kommunista pártok vezetői is, elítélték.

[00:41:08](#)

A magyar revizionista nacionalizmus az egy katasztrofális politika volt, egy rossz irány. Magyarországnak érdeke tudniillik, 1919 óta nyilvánvalóan az volt, hogyha már sok magyar került a határokon túlra, akkor ne zárt nacionalista autarkiák uralkodjanak a Duna völgyében, mert akkor a mi kisujjunkat vágják le, meg a mi farpofánkat vágják le, hanem legyen olyan nemzetközi együttműködés. Hát melyik országnak lett volna nagyobb érdeke, hogy legyen ilyen nemzetközi együttműködés és olyan nemzetközi kooperáció és olyan magasabb fórum, amely megóv bennünket attól a rossz közérzettől, elkerülhetetlen rossz közérzettől, amelyet a határokon túli magyarok sorsa elkerülhetetlenül ébreszt mindenkivel.

[00:42:07](#)

Az volt az érdekünk, hogy nemzetközi kooperáció legyen. Az volt az érdekünk, hogy magasabb fórumok legyenek, hogy közös elvi álláspontok legyenek, ne zárt nacionalizmusok, ne kis autarkiák, amelyek a saját körükben aztán azt teszik a saját embereikkel, mi nekik tetszik. Ez teljesen evidens, ez az, amit nem látott a magyar ellenprogram. De ha már a rétegekről van szó, volt még egy réteg itt, mert a demokratikus jellegű kezdeményezések időnként valóban üres, légüres térbe mutatták ki a kezüket. Hát ne higgyük azt ugye, hogy a dunai népek békéje csak a magyarok állásfoglalásán múlik.

[00:43:00](#)

Igen, amikor Kossuth a Duna-konföderációt 1861-62 körül tehát napvilágra hozta, akkor mi egy, annak ellenére, hogy még nem volt kiegyezés se abszolutizmus előtt, bár utolsókat lökte már, akkor Magyarországon belül, történeti Magyarországon belül uralkodó pozícióban volt a magyarság.

[00:43:25](#)

Na, most ahhoz, hogy a szomszéd népek, hogy a hazai nemzetiségek érdekelve legyenek egy ilyen összefogásban, ahhoz olyan engedményeket kellett tenni, ami a magyaroknak akkor mindenképpen sok volt, magyar politikai vezető rétegnek, a többinek pedig mindenképpen kevés. Na, most az a tendencia, hogy a hatalmon levők nem akarnak tűszokat engedni, de az alul levők meg nincsenek megelégedve. Ez kérem akkor is elképzelhető, ha nem a magyarok vannak fölül, hanem mások.

[00:44:00](#)

Tehát nemcsak azon múlik, hogy nem akarunk konföderációt, az tetszik-e a Habsburg Monarchiának, mint már a szomszéd nagyhatalomnak vagy a fölöttünk lévő nagyhatalomnak, hanem azon is, hogy milyen a dunai népek viszonya. A magyarokban időnként volt főleg irodalmi körökben egy olyan fajta kicsit naiv illúzió, hogy miután mi egy csomó hibát követtünk el a nemzetiségi politikában a dualizmus korában, magyarosítás, meg Apponyi-törvény, amely, ha rangsorolni lehetne az ostobaságokat a magyar történelemben, ez biztos az első kategóriában lenne. Nem magam sorolom, mert túl nagy lenne a kategória.

[00:44:43](#)

Szóval, hogy volt ez? No de hát most már megokosodtunk, megjött az eszünk, jól megverték minket, most már magunkhoz térünk, most már ezt az uralmi igényt akarjuk, béküljünk ki. Na de kérem, hát ahhoz ahhoz több kell, hogy kibéküljünk, ahhoz a többi is kell. Ahhoz a többi is kell. Na most azt kérdezem, hogy ha mondjuk nálunk van egy csomó román és mi ugye nem akarunk nekik ezt vagy amaszt adni, hát ezek a románok eltűntek, de a magyarok viszont ott vannak Romániában még. Miért legyenek a románok jobbak, mint mi voltunk? És most ők nem akarnak konföderálni, azt mondták, elég az, ha mi deklaráljuk? Hát olyan nagy urak vagyunk, hogyha mi azt mondjuk, hogy na, most már szent a béke és ha nem lesz szent a béke?

[00:45:37](#)

Na, hát ezek azok a kérdések, amiket nem lehetett deklarációkkal, ugye az, hogy a kelet-európai népek testvérisége írták, XYZ írók. Nem akarok erre a kérdésre elítélni. Elég ez? Elég a deklaráció? Mi ahogy, hogy mit kéne csinálni azt mi se tudtuk, de azt, hogy először kik... be kéne állapítani, hogy hogy állunk, mi a helyünk, mik a lehetőségeink, mik a mások véleménye? Hát azt azért előbb meg kéne nézni. És sajnos azt kell mondanom, hogy a kisantant az tulajdonképpen nem egy olyan nemzetközi összefogás volt, amely valamilyen változata egy Dunai-konföderációnak, s hát az Magyarország ellen irányult.

[00:46:29](#)

Sokszor hallottam én a harmincas évek közepén meg '38-ban is ugye, az első bécsi döntés idején: miért nem segít Magyarország Csehszlovákián? Miért fordul ellenük? De miért nem segít? Nekem megegyezik bizonyos fokig ezzel a véleményem egészen 1938 tavaszáig az Anschluszig és avval a hozzátétellel, hogyha valaki hatalmon belül van, azért már annak már csak azért is érdemes bizonyos engedményeket tennie, mert a másik a hatalmon kívül levő az nem tud magának ilyen demokratikus kezdeményezés mellett közvéleményt teremteni.

[00:47:22](#)

Nekem Teleki Pál 1938 őszén, amikor megkérdeztem tőle, hogy az első bécsi döntésből nem lesz-e baj, azt mondta, és „*ha én ezt most nem fogadom el tudod mi történik? Engem huszonnégy órán belül elsöpörnek a [...]ok.*”

[00:47:42](#)

Mert a magyar közvélemény úgy volt beállítva, hogy elképzelhetetlen lett volna egy olyan politikát végrehajtani. Hát a politikához az kell, hogy valaki legyen, aki végrehajtja emberek, tömegek, szervezetek. Hát, ha nincs? Mi védtük volna meg Csehszlovákiát Hitler ellen? Hát ennél nálunk sokkal nagyobb hatalmak nem vállalkoztak. Magyarokat eleve elmarasztalják imperialista ostobaság bűnében (joggal) két háború között. Hát könyörgöm, ha mi Csehszlovákia védelmében Hitlerrel szembeszállunk, ez nem a megalománia közé tartozott volna? S lehet, hogy ha itt tartunk, nem lett volna rá ember, aki csinálja.

[00:48:36](#)

Na, mindezt csak azért mondom el, mert én bár Csehszlovákiát tartom a két háború között a dunai államok között polgári demokrácia szempontjából a legfejlettebbnek. Ennek ellenére úgy látom, hogy a beneši politikai síkon nacionalista politika volt, amely végső fokon Csehszlovákia érdekeinek nem használt sem akkor, és a világháború után, mert gátolta a magyar demokratikus fejlődést, nem segítette, majdnem azt is ki merem mondani, hogy a kisantantnak nem volt nagy érdeke az, hogy Magyarországon egy demokratikus átalakítás következzen be. Nekik jól jött egy Horthy-rendszer, amit állandóan lehetett szívni, csempülni jóízűen, nyugaton joggal mindenki a számára evidens, hát ilyenek a magyarok. Mi lett volna, ha mások a magyarok? Jól jött volna ez ennek a nacionalista politikának? Nem nagyon, mert azt egy '46-ban megint változtak(?).

[00:49:48](#)

Én teljes mértékben ellene voltam, akkor is és vagyok annak, hogy etnikai csoportokat kollektív felelősségre, büntetés alá vonjanak. A zsidótörvény idején is ellene voltam, a németek hazai kitelepítése idején is ellene voltam, írásban adtam és a magyarok csehszlovákiai kitelepítése idején is ellene voltam. Ez nagyon rossz politika volt Csehszlovákia részéről. Na, de ez most csak egy kitérő.

[00:50:29](#)

Már most megkérdezhetik tőlem, be fogom fejezni, hogy vannak-e tanulságok egyáltalán? Én azt hiszem, hogy ha mai történetírás újra kérdések tanulmányozására, helyenként megoldására, tulajdonképpen sokkal jobb előfeltételekkel, felkészültséggel, szervezettel rendelkezik, mint annak idején [...] nyilván jobban látják a társadalom fejlődését, nagy vonalak perspektíváit is, de azt hiszem, van egy nagy hiányosság.

[00:51:15](#)

Hát azt a bizonyos kis eljárást, hogy mi szakreferensek útján tanulmányozzuk a szomszéd népek történeti irodalmát és arról pontosan naprakész információkkal rendelkezünk és referálunk folyóiratokban, önmagunkban, előadás egymás között is, ez ma is hiány. A legnagyobb nehézségek közé tartozik, ha az ember ezt, mondjuk egy, egy román történetírás utolsó 20

esztendejét pontosan össze akarja állítani. Ez szervezeti kérdés. Ezt nem csinálja Történettudományi Intézet rendesen. Figyelik a különböző folyamatokat, de ebből a szempontból nem. Nekünk az egyik tanulságom ez.

[00:51:59](#)

Nekünk nem lehet élni Európa sarkában úgy, hogy fogalmuk nincs arról közelebbről. Világosan bármikor, bármely ponton, bármelyik részben meg tudjuk mondani, hogy mi történt a román történetírásban, a csehszlovák történetírásban, a jugoszláv történetírásban, egyáltalán minden, ami ezt a tájat illeti. Ebben élünk, ebben a tájban élünk. Nekünk... Egyre kevesebben vannak köztünk, aki szomszéd nyelveket beszélnek, a régi Magyarországon könnyű volt ilyeneket találni. Nekünk ki kell képezni és munkába kell állítani, kellene állítani egy olyan nagy tudással bíró gárdát, ami ezt az információt bármelyik történészünknek napra kész földátumozza. Az egyiknek ez.

[00:52:46](#)

A másik. Azóta ezt a bizonyos regionális fejlődést, amit mi próbáltunk körvonalazni, azt sokkal nagyobb perspektívában tudjuk felmérni, mert az újabb irodalom világosan kimutatta, hogy Európa történeti struktúrája mindig úgy alakul, hogy volt egy gazdasági-társadalmi szempontból fejlettebb epicentruma, amelyet kevésbé fejlett oldal zónák vagy peremvidékek vettek körül, az epicentrum áthelyeződött innen oda, onnan amoda. A peremvidékek is változtak, mert kérem szépen, Anglia az peremvidék volt a középkorban és a konstanzi zsinaton még letolták Zsigmond király [...] kíséretéből az angol püspököket, ha jól emlékszem, hogy [...] mit akarnak az angolok. Itt is át, tehát oda áthelyeződött.

[00:53:50](#)

Svédország, előtt középkorban nem hiszem, hogy elérte Magyarország színvonalát, hogy a 19. században jobban fölzárkózott az ipari forradalom hatására, mint Magyarország. Ami jó vagy rossz, de mindenesetre tény, hogy mind az epicentrum, mind a peremvidékek, mind a fölzárkózás kérdése egy dinamikus modell, állandóan változik. Na, most ebbe, ebbe megtalálni a regionális jellemzőket, ez még jobban elősegítené azt, hogy mi ezt összeurópai és egyetemes történeti keretben tudjuk ábrázolni. Sokat vitáztak az utóbbi években nálunk a történetírásban, hogy kell-e Magyarországon egyetemes történetet csinálni. Micsoda kérdés? Én erre azt válaszoltam, hogy nem külön kell, kell csinálni, mert mi is része vagyunk az egyetemes történetnek. Hogy képzelik ezt? Magyarország csendes-óceáni sziget? A kagylókat fogjuk gyűjteni a tengerparton?

[00:55:59](#)

A harmadik. A harmadik, ez a nemzetek közti viszony és a nemzetiségi kérdés alakulása. Azt hiszem, ez sem ártana, erre nagyon sok előtanulmány van, de ezt sem ártana egyszer reálisabban és mondjuk a különböző ilyen, ha taktikai elgondolásoktól mentesen nézni. Taktikai elgondoláson értem azt, amikor ugye mi ne kritizáljuk azokat, mert mindenki a saját küszöbe

előtt söpörjön. Én teljesen egyetértek ezzel, ezt kéne, de egyszer Angliában mondtam ezt, hogy kérem, én egyetértek, hogy mi a saját küszöbünk előtt söpörjünk, de amikor mondjuk az ember két éven keresztül azt látja, hogy mindenki a mi küszöbünkre hordja a saját szemetét, ezt már túlzásnak tartom.

[00:55:53](#)

Végül a negyedik tanulság, amit le mernék vonni az az, hogy Magyarország az egy kis ország, kis állam és a magyar egy kis nemzet. Ez egy a stuttgarti kongresszuson legutóbb előkerült téma, amelyet éppen ránk bízta és megpróbáltuk kidolgozni Az európai kisállamok fejlődési tipológiáját 17-20. században, 16-20. században, mert azóta a 16. században vagyunk ebben ugye. Na, most ez már látszólag ilyen kicsi meg nagy, hát ezt nem is lehet lemérni pontosan, hát persze, hogy nem lehet. Kicsi az, aki a szomszédjához képest kicsi vagy a környezetéhez képest kicsi, az a bizonyos csendes-óceáni sziget, amin nyugodtan hihetnénk, hogy mi nagyhatalom vagyunk, mert nincsen jobb.

[00:56:53](#)

A fő különbség az – és ezt írtuk a tipológiába –, hogy a kis állam (a nagy államok biztonságát, s elsősorban saját erejük volt biztosítva és csak járulékosan a nemzetközi erőviszonyok), a kis államok biztonságát elsősorban a nemzetközi erőviszonyok szabják meg és csak másodsorban a saját erejük. Én ezt a tételt érvényesnek találom, avval a hozzátétellel, hogy azt a plusz erőttöbbletet vagy azt a plusz meghatározó erőt, amit a nemzetközi viszonyok alakulása okoz, ezt többféle módon érvényesíthették az államok Európa különböző részein.

[00:57:51](#)

Hát három példát mondok, az egyik Svájc esete, ugye. Svájc 1499-ben független, ugye, 1648, 1715, 1815 etcetera, nemzetközi garanciák egész sora. Tudják mikor lett Bundestag Svájc? 1848-ban, még nem is voltak, mint állam. Voltak, ha nagyon szigorú lennének. Vagyis az a tény, hogy a nagyhatalmi politika, a nemzetközi politika igényelt körülhatárolva egy olyan ütköző államot vagy tampon államot vagy pufferstaat-ot, amelyiknek adott nemzetközi szerepe volt, hol Franciaország az, hol a Habsburgokkal szemben hol Franciaországgal szemben, megelőzte a tulajdonképpeni állami létet. Ez egyébként is, hát, hogy pozitív járulékos, hát biztonsági tényező.

[00:58:48](#)

A másik ugye a német, olasz példa, ahol a kisállamok eltűnnek vagy beleolvadnak nagy államokba, itt változnak. Kelet-Közép-Európában kérem szépen olyan kisállamok vannak, ahol az integráló tényezőnek föltétlenül érvényesülnek valamilyen formában, csak az a kérdés, hogy hogyan? Tizenhatodik század elején és nem árt a magyar történelmet ebből a szempontból végig gondolni. Egyrészt olyan szempontból, hogy vajon az integráló, integrálódásra vezető azon nagyhatalom tehát, például a Habsburg Monarchia és a kis ország viszonya hogyan alakul? Ez

is egyike azoknak a tanulságoknak, amiket szerintem éppen Kelet-Közép-Európa vonatkozásában most már érvényesíteni tudunk.

[00:59:44](#)

Én azt hiszem, hogy én ezzel el is mondtam, amit akartam mondani. Hogy a tanulságok mennyiben kerülnek alkalmazásra, az szerencsére nem az előadó feladata, és nem is egészen az ő felelőssége. Ha még valami kérdésük volna, nagyon szívesen válaszolnék. Én kaptam egy párat írásban. Megpróbálok ezen a soron, azt mondja...

[01:00:12](#)

Írásbeli kérdés: Folytatódik-e a Történettudományi Intézetben a Teleki Intézet által elkezdett Kelet-Európa kutatása? Igen, milyen módon?

[01:00:18](#)

Kosáry Domokos: Nem folytatódik. Pontosabban megpróbáljuk most, legalábbis a Dokumentációs Osztály részvételével folytatni valamennyire, de hát hosszú éveken át ez teljesen félre volt téve, hogy újra megszüntetni [...] **[hang kimaradás]**

[01:00:36](#)

[folytatódik a felvétel] [...] beszélünk erről, nem számít, mit mondok. Európának nem három régiója volt. Csak ez az egy észrevételem van, ha ő azt mondaná, hogy három az európai régiók közül a legjobbjá. Európának több régiója van, csak gondoljuk végig. Hát nem csak Kelet-Európa volt, illetve Kelet-Közép-Európa volt itt ugye, Lengyelország, Csehország, Magyarország, hát Skandinávia. Az is a peremvidék egy északi változata. Na és a Mediterráneum. Hát igaz, hogy hát olaszok a középkorban élen jártak, de hogy mi lett velük a 17-18. században? Vagy a spanyolokkal? Szóval nemhárom régiója van, de egyébként egyetértek.

[01:01:23](#)

Írásbeli kérdés: 3. Milyen hatással volt önre Hajnal István munkásságára?

[01:01:27](#)

Kosáry Domokos: Hát kérem szépen, én Hajnal Istvánnak... Egyetemes történeti hallgatója voltam a Budapesti Egyetemen, és miután az Eötvös kollégisták általában véve blicceltek az egyetemen, ugye, mert nem volt kötelező mindenre bejárni, csak arra jártunk, ami nagyon tetszett. Én Szekfűhöz jártam és Hajnal Istvánhoz jártam. Szekfűhöz többet, mert többet dolgoztam, inkább az ő tanítványa voltam.

[01:01:51](#)

Hajnal István azért volt számomra érdekes, mert teljesen váratlan fogalmakkal dolgozott és valahogy a társadalom életszerű működését próbálta érzékeltetni, hogy a hogy az emberek hogyan írnak az, hogy függ össze viselkedésükkel meg a társadalmi mozgásukkal, meg hogyan alakul ki tervszerűségektől függetlenül, pusztán munkarendszerekből, munkaszervezetekből az olyan fajta megszokottság, amelyik aztán egy társadalomban érvényesül. Ugyanakkor, amivel nem tudtam egyetérteni, akkor se és azóta se, az nem csak a német szociológiának a terminológiája és alkalmazása volt, hanem az, hogy ő egy kicsit a kapitalizmus fejlődését is innen nézte. Tehát egy kis romantikus antikapitalizmus is volt benne olyan szempontból, hogy a középkor az céh szervezetnek ilyen, az organikus volt, növényyszerű, ami természetes úton fejlődik, és ha racionálisan beavatkozunk a társadalomba, francia forradalom etcetera, az veszélyes. Lehet, hogy veszélyes, rengeteg veszélyes van az életben, hogy kikerülhetetlen, de azért mondjuk evvel én nem tudtam egyetérteni.

[01:03:12](#)

Nagyon szépnek tartom azonban például azt a tanulmányt, amelyet németül, a Századokban magyarul 1942-ben és németül az Archivum Europae Centro-Orientalisban németül tett közzé a kis nemzetek munkaközösségéről, melyben mondjuk a háború előtt volt egy olyan elképzelés svájciak vagy dánok kezdeményezték budapesti ülésen, hogy a kevésbé ismert nyelvi nemzetek történettudományi eredményeit mégiscsak ismertté kell tennie, mert az is fontos. Létrejött egy ilyen munkaközösség és az Ültetve, volt egy ilyen folyóirata Nemzetközi Bizottságnak, a csomó magyar meg skandináv dolog meg is jelent. Hanem most a háború kellős közepén Hajnal István némi nosztalgiával gondolt vissza, ugye erre a gyönyörű kis kezdeményezésre. Írt egy nagyon szép tanulmányt, hogy hogyan lehetne ezeket az északi- és keleti-közép-európai kis államok történetírásait összefogni és meg, elkezdni összehasonlító írástörténeti kutatást. Ez egy nagyon szép dolog volt. Tehát volt benne, mondjuk az egyetemen föltétlen egy pozitív jellegű, bizonyos fenntartásaimat [...]

[01:04:33](#)

Írásbeli kérdés: Hogyan határozta meg Kelet-Közép-Európa és Kelet-Európa fogalmát a 18. században?

[01:04:37](#)

Kosáry Domokos: Nahát, ezt már jól megfogta. Bár a kérdésre... Tudniillik, itt arra kéne kitérnem, hogy kérem szépen ugye, ma, ha az egész történelmen át végig megyünk, végig tekintünk, akkor azt mondjuk, hogy mi ugye a Kelet-Európa nyugatisága vagyunk. Ezt Nyugat-Kelet-Európának mégsem nevezhetjük, ugye, mert hülyén hangzana.

[01:05:05](#)

Annak idején Váczi Péter ugye a középkorról írva azt írta, hogy Kelet-Európa hát ebbe beleértette a Kijevi Oroszországot is, joggal, hát ez volt akkor Európa keleten. Na de hát a kelet az továbbmegy, ugye ma már Kelet-Európa jóval tovább nyúlik. Úgyhogy bizonyos fokig attól is függ, hogy milyen időszak van, tehát 18. században én megtartanám a Kelet-Közép-Európát, mert kifejezést annak ellenére, hogy akkoriban inkább Közép-Európához, mint keleti rész Közép-Európához kapcsolódtunk a Habsburg Monarchia következtében, de vannak eltérések még a monarchián belül is az osztrák és a magyar fejlődés között. Én hajlamos lennék arra, hogy Kelet-Közép-Európát mondjak végig a történelmen. Avval, hogy néha ez egy kicsit erre szorul, néha egy kicsit különböző okokból arra szorul, aztán megint erre szorul.

[01:06:09](#)

Írásbeli kérdés: 5. Mikor folytatódik a *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* sorozat?

[01:06:13](#)

Kosáry Domokos: Kérem? Most elmondok egy őszinte történetet, jó? Én az új kiadást, 1970-ben hoztam ki, az első kötetet és azt reméltem, hogy most ezen nyugodtan ugye befejezem, dolgozhatok, minden. Egészen addig, míg rá nem jöttem arra, ezt most csak úgy egymás között mondom. Rá nem jöttem arra, hogy az ilyen bibliográfiai munkát se anyagilag se erkölcsileg nem becsüli senki. S amikor felfedeztem, hogy ez tulajdonképpen, engem végtelen biztatnak ennek a végzésére, tulajdonképpen én egy mocsárba fogok belefulladni és ez, ez egy nagyon jól esnek ugye azoknak, akik biztatnak erre. Hát mondjuk ennyi életösztön még egy idősebb emberben, emberekben is lehet, hogy azt mondja, hogy akkor álljunk meg, akkor előbb valami mást csinállok. Hát megcsináltam egy csomó monográfiát, megcsináltam a 18. századi művelődést. Erre megkaptam azokat a mozgási lehetőségeket, manőrokat, amik azóta jöttek, és most nyugodtan visszatérhetek hozzá. Ez ezt előre kellett bocsátanom. Most kérem szépen, nekifogok és miután most már nem egyedül dolgozom rajta, hanem 2-3 asszisztens segítségével. Lényegében cédulákban már folyik, még két további kötet fel van állítva, sőt elárulom, hogy az egyházi levéltárak és a külföldi levéltárak anyaga 1965-ben már nyomdakészen áll, csak a tankönyv közül nem tudtak dönteni. Úgyhogy remélem, ha még élek egy pár évig, akkor újabb köteteket fognak látni. Legalábbis ez a szám [...]

[01:08:09](#)

Írásbeli kérdés: 6. Mikor jelenik meg *Az erdélyi történetek* kötet?

[01:08:12](#)

Kosáry Domokos: Kérem, *Az erdélyi történetét* tavaly mutattuk meg az Akadémia második osztályán, és jelenleg [...] van, úgyhogy remélem, hogy jövő évben megjelenik. Szó van arról is, ez magyarul van két kötet. Szó van arról, szerintem egy jó objektív munka, nem harag, nem

nyelvöltögetés, arra semmi szükség nincs. Ha mi rossz könyvekre és nyelvöltögetésre, rossz könyvekkel és nyelvöltögetéssel válaszolnánk, ahhoz nem volna elég a magyar nyomdaipar. Erre semmi szükség nincs, ez egy tűrhető objektív könyv, történeti igénye van. Szó van arról is, hogy ezt idegen nyelven kéne megjelentetni. Ezt én nagyon szorgalmazom. Itt abban térünk csak el (egyelőre) egymástól, hogy az az elképzelés van, hogy ebből csinálni egy egykötetes kivonatot, mert azt könnyebb elhelyezni, mert azt mit tudom én, hamarabb kinyomják satöbbi, satöbbi. Nekem nem ez a véleményem. Nem, nem tudom ki fog győzni, lehet, hogy nem én. Nekünk a két nagy kötetet le kéne tenni idegen nyelven.

[01:09:30](#)

Egy kicsit ismernünk kell a világtörténeti írásnak a mechanizmusát. Nekem van bizonyos tapasztalatom, eleget járkáltam [...]. Elmondom a titkot. Következésképpen megy. Van egy történész, akinek kell írni egy 10 kötet, egy kinti 10 kötetes, de mit tudom én, melyik ország, nem létező ország, 10 kötetet kell írni egy [...]. Mit fog csinálni? Az újjából nem szophatja. Bemegy a könyvtárba és kivesz egy referensz munkát. Minél részletesebb annál jobb, mert akkor abból ugye mindent össze lehet rakni. Egy kötetes, Erdély, magyarok. Ha egy ilyen odakunk, azt előbb utóbb szétlopják a történészek, az újságírók, a rádiósok, a tévések. Lopják! Ezért csináljuk. Csak monográfiák, a nagy súlyú monográfiák azok, amiket érdemes külföldi nyelven közzétenni. Lehet már persze más is kell, folyóirat meg minden, de ilyen jellegű munkából, a nagy súlyú dolgok, mert azok a saját súlyuknál fogva kérem, a saját radioaktivitásuknál fogva beszivárognak, beszivárognak a szakmai központba.

[01:10:53](#)

Írásbeli kérdés: 7. Tervezi-e az Akadémia, hogy a Magyar Tudomány Kézikönyve című folyóirathoz hasonló lapot jelentett meg?

[01:11:01](#)

Kosáry Domokos: Nem értem a kérdést. Nem tudom van, itt van valaki, aki ezt fölthette? Hát nincs a Magyar Tudomány Kézikönyve című folyóirat nincs, tudomásom szerint. Valami félreértés lehet itt.

[01:11:15](#)

Írásbeli kérdés: 8. Akadémikussá választása után milyen egyéni tervei vannak?

[01:11:23](#)

Kosáry Domokos: Hát kérem, van egy történészek számára kötelező Parkinson törvény vagy Murphy törvény, ha úgy tetszik. Az így hangzik: minél tovább él egy történész és minél többet produkál, annál több befejezetlen munkát hagy maga után. Szóval nagyon sok van, amit még szeretnék befejezni, de elmondom pontosan, hogy mik azok, amik soron vannak.

[01:11:50](#)

Hát, először is ez a bevezetés. Ez egy négyéves program. Tőlem szokott optimizmussal mondom ezt. Azután írom az Eötvös kollégium történetét, amit, mint az intézmény volt diákja és tanára, valahol egy kicsit erkölcsi kötelességemnek tartom, különösen azok után, amiket újabban írnak róla. Azután a tíz kötetes Magyarország történetében az utolsó kötet, a tizedik, az a magyar történetírás történetét fogja nyújtani és ennek én a felét fogom megírni. Ezen kívül még nagyon sok tervem van, de szégyellem mind elmondani, mert úgyse lehet ennyit megvalósítani.

[01:12:41](#)

Szeretném megkérdezni, hogy vannak-e még kérdések? Tessék, parancsoljanak. Nyugodtan lehet bármit. Legfeljebb nem válaszolok. A másodikat kérem, aki folytatja. Az első nem nyert. Hát, ha nincs. Tessék.

[01:13:18](#)

Kérdő 1: Ön könyvet írt a Görgei-kérdésről és annak a bevezetőjében említette azt, hogy a Görgei szerep olyan, ennek a megítélése, ez az adott politikai viszonyoktól függ. Hogy érzi jelenleg most, hogyan értékeli Görgeit?

[01:13:36](#)

Kosáry Domokos: Kérem szépen, én ezelőtt 50 évvel írtam ezt a könyvet. Köszönöm ezt a kérdést, mert legalább alkalmam van megemlékezni az 50 éves évfordulóra. Akkor huszonhárom éves voltam, a szerződést az egyetemi nyomdában még én nem írhattam alá, mert akkor huszonnégy éves korban volt csak nagykorú az ember, az apámnak kellett aláírni. Hát régen volt. Nincs, nincs semmiféle okom a könyvet visszavonni vagy módosítani. Végig az egész idő alatt, mialatt ugye Görgei ismét hazaáruló volt, én teljesen kitartottam azon álláspontom mellett, és ma is ezt vallom.

[01:14:18](#)

Az újabb eredmények, mert hát ugye azóta jöttek eredmények, publikációk, minden, még inkább alátámasztják ezt. Nem tartom Görgeit hazaárulónak, nem tartom még a politikai kormányzat ellen fordulónak sem, mert az a bizonyos 1849. július eleji sztori, amikor ő ugye először megígéri, hogy az új kormányrendeletnek engedelmeskedve levonul Komáromból, utána pedig megtagadja, az nem igaz. Azóta kiderült, hogy ez teljes félreértés, mert egy előző leveléből, az ígéret előtt írta, abból következettek erre, ezt nem akarom most részletesen elmondani. Ez az álláspontom, meg fogom írni. Ellenben akkor ez tulajdonképpen nem is a Görgeiről szól magáról, szólt ez a könyv, ami, hanem a Görgei-kérdés történetéről, tehát azt azt próbáltam valóban elmondani, hogy a mindenkori politika fináléja volt. Hát kérem, 1949-ben ugye volt a bölcs vezér, aki amúgy nem palléroz, az hazaáruló. Hát akkor a Rákosinak a szerény kis előképe volt a Kossuth, akkor írja meg neki valaki, hogy nem pallérozott, hát azt csak

hazaáruló. Hát nekem is megmondták, 1949-ben volt egy ülés, ahol kérem szépen, azt mondták, ugye, hogy aki a hazaárulókat véd, maga is hazaáruló. Hát ne mondjam, ne beszéljünk arról, hogy mi lett azokkal, akik ezt mondták. Én még itt vagyok. Elég ez a válasz? Kérdezzen tovább!

[01:15:58](#)

Kérdező 1: Én azt szerettem volna megkérdezni, hogy jelenleg most mi a megítélése?

[01:16:01](#)

Kosáry Domokos: Ja, hogy nem az én megítélésem, hanem az általános megítélés?

[01:16:06](#)

Kérdező 1: Feltételezem az, hogy a megítélése nem változott semmit?

[01:16:09](#)

Kosáry Domokos: Semmit.

[01:16:10](#)

Kérdező 1: Sőt, hadd mondjam, az enyém az alapján a könyv alapján alakult ki. Én most arra [...] azért jelenleg most milyen a megítélése Görgeinek?

[01:16:20](#)

Kosáry Domokos: Már úgy érti, hogy a közvéleménynek?

[01:16:21](#)

Kérdező 1: Igen.

[01:16:22](#)

Kosáry Domokos: Értem. Kérem szépen, ez egy olyan ország, ahol sokféle véleménnyel élünk együtt, meg különböző időbeli rétegek. Vannak itt az ötvenes években nevelkedtek, és még úgy gondolják, hogy az mind pontosan úgy volt, ahogy tanulták. Nem lehet tőlük rossz néven venni, ha Görgeit ma is hazaárulónak tartják. Nekem unokám felhozott egy történelemkönyvet, amelyben az volt, fakultat... fakultációs tankönyv, amiben az írt (nem mondom meg a szerzőt), amiben az állt, hogy Perczel Mór nagy érdeme, elsőnek nevezte árulónak Görgeit. Mondom. Szóval vannak, akik ellenzik. Vannak, akik ezt, ez már most kezd a normális vita szintjére visszamenni. Most május 25-én vasárnap megnyílik egy kis Görgei Múzeum Visegrádon. Én fogom megnyitni, és Pusztaszeri László és Katona Tamás, aki itt is tanít a Szegedi Egyetemen, fognak előadást tartani. Kis emlékmúzeum, ennyit gondolom, megérdemelt. Tessék mondani!

[01:17:33](#)

Kérdező 2: Jó napot kívánok, osztanék egy kis hirdetőt, valaki megkért Nyíregyházán pénteken Erdély történetével kapcsolatban, hogy a főiskolás hallgatók között terjeszthetem, most egy szélesebb körben vagyunk, egyetemistáknak. Barta Gábor az illető, valami köze van ennek Erdély története szerkesztéséhez, és azt a jó hírt mondta, ugyanezt kérte...

Kosáry Domokos: Barta Gábor?

[01:17:50](#)

Kérdező 2: Igen. Azt kérte az, hogy decemberre, november-decemberre várja az első kötetet, második korrektúrája is megvolt a kötetnek. December, november-decemberben megjelenik az első. Ifjúsághoz, az érdeklődőkhöz, az értelmiséghez az Barta Gábornak a kérése, hogy ha a könyvesboltokban jó ismerőse volna, tegyenek megrendeléseket ezzel a könyvvel kapcsolatban, előjegyzéseket, mert a kiadó és a szerkesztőség között vita van a példányszám körül, és én szeretném, minél nagyobb példányszámban megjelenjen. Nem akarom elmondani, hogy mit akar a kiadó, mit akar az, mit akarnak a szerkesztők, nem is érdekes, csak a számok. Az a lényeges, hogy a könyvesboltokban, aki gondolja, hogy be akarja a háromkötetes Erdély kötetet rendelni, tegyék meg az előjegyzéseket, hogy ez jöjjön alulról is. Hát mondjuk alátámasztják a nemzetet, megfelelő példányszámban megjelent. Nagyon jó helyzetben van pillanatnyilag, az év végére várhatóan még el is érkezik, köszönöm.

[01:18:50](#)

Kosáry Domokos: Kérem szépen, támogassuk! Az, hogy a kiadó meg a könyv terjesztése, ebbe nem akarok belemenni. A kiadó, úgyis az Akadémiai Kiadó borzasztó állapotban van, de azért hadd tegyem hozzá, nagyon fontosnak tartom, hogy ez magyarul megjelenjen, de nem elsősorban önmagunkat kellene meggyőzni. Én nagyon fontosnak legalább ilyen fontosnak tartom, hogy külföldi nyelven megjelenjen. Tessék, parancsoljon!

[01:19:22](#)

Kérdező 3: Tanár úr említette, hogy dolgozik az Eötvös Kollégium történetén. Mi a véleménye erről a Ménesi útról leírt regényről? Annál is inkább, mert mi, akik Eötvös kollégisták voltunk, egy kicsit másképp látjuk a dolgokat és izklerikálja[?] az Eötvös kollégiumnak a limbusát.

[01:19:41](#)

Kosáry Domokos: Igen, hát kérem szépen, ez a Szász Imre tulajdonképpen nem rossz szándékkal írta ezt a könyvet. Ő valahogy hát inkább be akarta mutatni, hogy ez milyen érdekes, meg milyen szép volt. Na, már most, nem szerencsés módszert választott két okból. Először is sosem szabad egy olyan műfaj keveréket választani, ahol a valóság és a fikció ennyire összemosódik. Hogy a végén dokumentumokat közöl, ugye? Ami azáltal, hát és a szereplők egy része eredeti néven szerepel. Másik része nem szerepel eredeti néven. Olyanok, akik gyanús

szerepet játszottak, például én tudom, hogy kik, azok nem a saját nevükön szerepelnek. Az nem szerencsés.

[01:20:29](#)

A másik pedig az, hogy miután a közönségre vagy a példányszámra ugye való tekintettel ezt bekeverte egy ilyen furcsa szex sztoriba, amelyben meg ráadásul ugye a kollégiumnak a kissé erőteljes nyelvezete in expressz végig van reprodukálva. Ez a közönségben nem jó benyomást keltett. Ne haragudjanak az erős kifejezésért, de nekem telefonba valaki ezt mondta. Tehát, hogyha ez egy ilyen kurvapecér társaság volt, miért nem szüntették meg előbb?

[01:21:12](#)

Nem volt az kérem szépen. Hiányzik a könyvből, mondom abszolút nem vonom kétségbe a szerző jóakarátát. Hiányzik a könyvből a lényege a kollégiumnak, tehát a szakmai diszciplína, az aszketikus odaadás a szakmához és az elmélyedés, a szellemi izgalom. Nem az Eötvös kollégisták futkároztak a nők után. Tessék. Tessék.

[01:21:50](#)

Kérdező 4: Professzor úr, az előadásnak a tanulság része volt a csalódás, az egyes ponthoz szeretnék hozzászólni, tehát most van kérdezni valamit. Professzor ebben az egyes pontban tanulságként említette, hogy manapság is kellene, tehát a valójában történeteket koncepció szakban küldeni az értelmiségnek, és naprakészen is, megtörténtén.

[01:22:11](#)

Kosáry Domokos: Itt kiképezni és figyelni kell.

[01:22:14](#)

Kérdező 4: Tehát ismerni legyen az, azt mondom, hogy ismerni fogjuk a fordítókat, román, szlovák, délszlávról fordítókat. Azt szeretném kérni, nekem legalábbis az a véleményem, hogy ez teljesen lehetetlenség manapság, illetve egyes történészek próbálnak ilyen dolgokat csinálni. Úgy értem dolog minden szomszédos ország nyelvéből ismerünk és olvasunk tehát, de az se [...]

[01:22:35](#)

Kosáry Domokos: [...] Sámuel óta akkor maga az utolsó [...]

[01:22:40](#)

Kérdező 4: Na, most, amit mondani akarok az nem ez, hanem az, hogy ez nekem az adminisztratív, a szervezeti része, hogy szervezetenként tudomásunk szerint ilyen nem folyik, csak mindenki a szabad ég alatt, a saját szakállára [...]

[01:22:53](#)

Kosáry Domokos: Nem folyik, ez a kifogásom. A tanulság éppen az, hogy ilyet kéne csinálni.

[01:22:58](#)

Kérdező 4: Igen, na most ezzel kapcsolatban azt szeretném mondani, vagy kérdezni, hogy olyan politikai körülmények között, hogy többször említette, hogy a háború alatt 40'-es években jöttek a könyvesomagok nyugatról. Hát most béke van és mégse jöhetnek a könyvesomagok, és ha az ember le akar egy Münchenben megjelent könyvet, amit egyébként nem sokszoroztatta fénymásolni, akkor megkeresik illetékes helyről, hogy milyen alapon és honnan szerezte rá a papírt. Ez velem fordult elő, nem is egyszer, ahogy sok mindenki az országban előfordult. Szóval, hogy ilyen körülmények között akkor tulajdonképpen mit lehet azon kívül csinálni, hogy az ember a sajátos könyvtárát, gyűjtögetést, tehát tanítványai között [...]

[01:23:39](#)

Kosáry Domokos: A saját könyvtári gyűjtögetésnek is vannak súlyos anyagi és egyéb ráfordításai. Igen, én arra gondolok, én bevallom őszintén, teljesen világosan látom, önnek teljesen igaza van, ezt nagyon nehéz ilyen eszközökkel megoldani. Én arra gondolok, hogy egyik nagy intézményünknek kellene egy olyan dokumentációt fölláltatnia, ahol különböző emberek, akik erre ki vannak képezve az egyik figyeli ezt a folyóiratot, a másik azt. Minden egyes fontosabb álláspontról, cikkről csinál egy cédulát és behelyezi egy ilyen kartotékrendszerbe. Tehát ha én odamegyek és engem érdekel, hogy a legújabb, nem tudom én milyen román irodalom erről meg arról a kérdésről mit mond, akkor ne kelljen nekem összebogarászni [...] meg ilyenekből, hanem ott megtaláljuk egymást és ezzel nem csak én vagyok vele így, hanem mindenki más. Én erre gondoltam, tehát szervezeti, intézményszerűen, azt nem lehet maszek alapon csinálni, mert meghaladja az emberek anyagi és így energia képességét.

[01:24:42](#)

Kérdező 4: Most, ha szabad folytatni, akkor ezért csak akkor ugyanez, miért nem jut eszébe olyan helyeken embereknek, akiknek megvan a politikai hatalmuk, a kultúrpolitikai mozgásterük és az anyagi lehetőségük is?

[01:24:55](#)

Kosáry Domokos: Hát kérem szépen, most egy olyat kérdezett, amit nagyon nehezen tudok megválaszolni, de vigasztalásul a következőket tudom mondani. Az egyik az, hogy ennek hosszú ideig volt egy olyan érzékenysége ugye, hogy hát ugye, ne maceráljuk a szomszédokat. Mert hogyha mi ezt csináljuk az nem macera szerintem, épp ellenkezőleg, ez egy finom érdeklődés. Tehát ez most már csökkenőben van és tudomásom szerint két helyen várható valamiféle munkamegosztással egy ilyen tevékenység megindulása. Az egyik az a bizonyos Magyarságkutató Intézet, amely a Széchenyi Könyvtár helyiségeiben szerveződött tavaly, Juhász Gyula vezetésével és tőle tudom, vele való beszélgetések alapján mondom, hogy nekik tervük van, egy ilyen a legalábbis az utolsó 100-150 év fejlődésére vonatkozólag egy ilyen döntés megkezdésére. És a másik pedig a Történettudományi Intézet, ahol épp előbb utóbb el fogjuk érni azt, hogy most ez az átalakulások után, hogy egy ilyen valamennyi időre megtartjuk és ez természetesen nyitva fog állni nem csak az Intézet tagjainak, hanem minden kutatónak, Szegedről, Pécsről, Debrecenből vagy Nyíregyházáról. Ennyit tudok mondani.

[01:26:27](#)

Kérdező 4: Még egy rövid kérdés, ha a többséget nem sérti. Mi lett az Andrej Ocateja(?) sorsa?

[01:26:32](#)

Kosáry Domokos: Kérem szépen, az Andrej Ocateját(?) ugyanakkor, amikor engem menesztettek az intézetből, őt is menesztették. A különbség az volt köztünk, hogy én konokabbnak bizonyultam, mint ő. Rosszabbul viselkedtem, ugye. Nem hajlottam meg a kíváncsalmak előtt, tehát hosszú időre félretettek. Ő már engedelmesebbnek bizonyult, visszatették az intézet élére, majd hamarosan meghalt. Nagyon sajnáltam. Hát kérem szépen... Ja! Ott látok egyet.

[01:27:18](#)

Kérdező 5: Professzor úr, a múlt héten volt az Akadémián a környező(?) osztálygyűlés majd az általános közgyűlés. Azt szeretném a Professzor úrtól kérni, kérdezni, hogy gondolom, volt módjában az ott elhangzottan értesítettek személyesen is részt vettek, azután tudjuk, hogy a Berend T. Iván személyében láthattunk egy olyan embert, aki a humán tudományokhoz értő és történettudományhoz meglehetősen közel álló személyisége miatt...

[01:27:46](#)

Kosáry Domokos: Ennyire sok.

[01:27:47](#)

Kérdező 5: ...és a közelmúltban a Történettudományi Intézet élén is több személyi változás állt be. Gondolok itt elsősorban Ránki György székre kerülésére, akinek egyrészt a pompás

kora, tehát a fiatalabb kora, másrésről az elmúlt években Amerikában eltöltött időszak, végül a lengyel-oroszokkal szoros az együttműködése, nyilván másfajta, de ez is föltétele. Végül az Akadémiának az az általános jellegű határozása, határozatát föl vállalja állami és pártpolitikától nem független. Nevezetesen azt, hogy fokozott a szervezeti felszólalása, általánosságban akarja a tudományos élet és kutatást. Szóval ezek a sok körülmények, több körülmény figyelembevételével a Professzor úr lát-e valamit arra, hogy közeljövőben, a középtávon a hazai történetkutatásban a Történettudományi Intézet valami nagyobb összehangolt irányító, vagy valami koordináló szerepet kap vagy kaphat vagy...

[01:28:53](#)

Kosáry Domokos: Kérem szépen, ha én ebben a kérdésben nagyon pesszimista lennék, mint ahogy talán történészhez illik, akkor nem vállaltam volna el a Történettudományi Bizottság elnökségét. Én ezekben a [...] Berend T. Iván, Ránki stb., én nagyon bízom és sokra becsülöm őket és úgy érzem, hogy az Akadémia új hatásköre nem kis erőfeszítés, sok munka és komplikáció erre, előre fogja lendíteni valamennyire magyar történettudományt. Nem lesz könnyű dolog, de most itt két dolgot tegyek hozzá ahhoz, amitől szívesen lépek.

[01:29:41](#)

Az egyik az, hogy ha az új alapszabályok, tehát az új kormány által is jóváhagyott alapszabályok szerint, az Akadémia valamennyi tudományban az alapkutatások gazdája országosan, a társadalomtudományoké a maguk teljességében, nem csak az alapkutatások, akkor azt jelenti, hogy a társadalomtudományok szempontjából az Akadémia hatásköre nagyobb, mint a többi tudományok terén. A másik pedig az, hogy van ez az újfajta pályázati rendszer [...]

[hang kimaradás]

[01:30:25](#)

[folytatódik a felvétel] [...] Nem a költségvetésre kapják meg az intézmények, hanem pályázatot. Hát én most nem akarok ennek a komplikációiba meg esetleges veszedelmeibe belemenni. Tudnék novellákat mondanék róla, de a lényeg itt most az, hogy egy jelentős összeggel lehetővé vált, a mi esetünkben a történettudományok, alapkutatások anyagi támogatása. Egy olyan hivatalos iratban, amelyet az Akadémia Történettudományi Bizottsága juttatott el az Akadémia főtitkárához, mint előre állásfoglalást ebben a kérdésben, én fogalmaztam. Ebben mi leszögeztük, hogy mit értünk alapkutatáson. Le kellett szögezni, mert máris voltak olyan dolgok, hogy valaki regényt akart írni, az is alapkutatás. Ha pontosan megmondtuk, nagyon nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a forráskiadásokat támogatni kell a mindennapokban, nem lehet múlt századi forrásokkal játszani már.

[01:30:38](#)

Ugyanennek a segítségével megindítottuk már, rövidesen talán meg is jelenik az első pár füzet, az Új Történelmi Tár című sorozatot. Nem a magyar címnek megfelelő latin címmel, Fontes

minores, amely tudjuk, hogy a régi Történelmi Tár 1911-ben megszűnt. Na, most ez egy olyan kicsit popular jellegű folyóirat volt, minden egyes egy 11. századi, 19. századi... Nem. Ez egy olyan két-három éves füzetekből álló sorozat lesz, amelyben egy-egy forrás vagy forráscsoport megfelelő dokumentáció, jegyzetek, bevezetés kíséretében átment [...]. Ez is ennek a segítségével történik. Ezt már az Akadémia elfogadta.

[01:32:30](#)

Szóval, a mondjuk a szakmai bázis újjáteremtésének, kiegészítésének, amit, amivel minden szakember halálosan sokat küszködött az elmúlt évtizedekben, ugye. Volt egy idő, aminek, nem akarom megint a divatos szép időt, '50-es éveket szídom, dehát mit csináljak amíg ott vannak. Amikor azt mondták, hogy nem kell új adat, régit kell fölhasználni másképp. Hát ez nem megy. Hát ott vannak a levéltárban a társadalom és gazdaságtörténeti dokumentumai végeláthatatlan sorban, szellemi kulturális fejlődésünk dokumentumai. Hát azokat nem a nem ásta ki senki, hát akkor, hogy hogy használjuk fel másként, tehát azokat a forrásokat használjuk fel, amiket egy tőlünk teljesen ellenkező szűrőn keresztül használtak vagy válogattak ki ezelőtt 80 éve, mondjuk Szatmai(?) Vilmos. Hát ideje, hogy elengedjük Szatmai(?) Vilmos reverendáját, tudunk a saját lábunkon is járni.

[01:33:33](#)

Szóval én úgy látom, hogy mind az Akadémia felső irányításában, mind bizonyos ilyen kutatási lehetőségekben, mind az alapkutatások tárgyában, infrastruktúrák megteremtésében vannak olyan lehetőségek, amelyek visszatartanak bennünket attól, hogy kétségbeesésükben a kútba ugorjunk. Nem, mint látják, nem rózsaszín optimizmusról beszélek itt, hanem arról, hogy ha szívósan igyekszünk, akkor talán most már lassan előre lehet lépni, és egy idő múlva kis eredmények akkumulálódnak. Tessék parancsolni. Még egyszer.

[01:34:20](#)

Kérdező 6: Elnézést, hogy még egy ilyen témához hasonló, az egész Magyar Történelmi Társulatot érintő szervezeti kérdés. Körülbelül három héttel ezelőtt volt a Magyar Történelmi Társulatnak a tisztújító gyűlése, közgyűlése, amin nem tudtam részt venni, de több kritikus hozzászólásra van bejelentkezett. Már ismertem emlegetjük a Professzor úr hozzászólását is.

[01:34:44](#)

Kosáry Domokos: Milyen mérges demonstrálás...

[01:34:46](#)

Kérdező 6: Köztudott az is, hogy a Magyar Történelmi Társulat egy nagyon szép múltra visszatekintő és komoly eredményeket fölmutató szervezeti formája és lehetősége volt a magyar történész társadalomnak, amely az elmúlt évtizedekben az, hogy 3-4 évtized folyamán sikerült annyira leegyszerűsödni és jelentéktelenné válni, hogy az ember tulajdonképpen észre

se vette, hogy van vagy nincs, vagy ha nem lett volna se vettük volna észre. Úgy tűnt, hogy különböző tények és egyáltalán mindenféle föllépések arra irányulnak, hogy megszüntessék és a Magyar Történelmi Társulatot a '80-as években meg fölhozni lehessen arra a szintre, ami a régi dicsőségéhez méltó volna. Hogy látja ezt a Professzor úr, hogy történt-e olyan lépés, vagy olyan lehetőség vagy van-e erre kilátásunk? Mert végül szükség volna rá.

[01:35:47](#)

Kosáry Domokos: Kérem szépen, a Magyar Történelmi Társulatot, amely ugye 1867-ben alapult, legrégibb tudományos testületeink egyike, nagyon fontos támogatandó, lényeges szerepet betöltő társulatnak tartom, amelyet mindenképpen támogatnunk kell. Nem volt mindig könnyű. Hát nem csak az ment tönkre egy bizonyos időszakban, más is, de most én azt hiszem, hogy ez a tisztújító közgyűlés is hozzájárult ahhoz, hogy jól együtt tudjunk működni. Én meg azzal a bizonyos fölszólalásban, ahol a méreggel, mérgemben elmondott részek tetszettek az embereknek persze, de hát azt is mondtam, hogy az Akadémiai Bizottsággal való szoros együttműködésre szükség lesz és ezt, erre meg is kaptam rögtön a választ a Balogh Sándor, ugye, annak nyilatkozatában, amit a tévében mondott, hogy ő messze menve kooperálni kíván az Akadémiai Bizottsággal. Én azt hiszem, hogy ezt a kicsit erraticus és ilyen mellékvágányra sodródó tevékenységet, amire a sajnós a társadalmunk az elmúlt időkben hajlamos volt, azt most sikerül a lényeges kérdések felé irányítani. A lényeges kérdések felé.

[01:37:07](#)

Én nem hiszem, hogy a történelem iránti érdeklődés csökkent volna Magyarországon. Most nem a helytörténetről beszélek természetesen, amely természetesen nem csökkent, de az országos. És ha a társulatnak megint sikerül országos érdekű, lényeges kérdésekre koncentrálni figyelmét, alkalmat adni arra, hogy széles közönség és a fiatal nemzedék előtt döntő kérdéseket vitasson meg, és nem azt, hogy hogy tanítják ezt vagy azt itt vagy ott, ami nagyon helyes, de attól még senki nem jön izgalomba. Akkor a Társulat vissza tudja nyerni azt a helyét nyerni a magyar társadalomban, amelyet megérdemel. Na, most én már kezdek kincstári optimizmussal szerepelni, de remélem nem ezt a benyomást keltem.

[01:38:06](#)

Lipták Dorottya: [...]

[01:38:08](#)

Kosáry Domokos: Köszönöm szépen.